

szerű kivonata. Teljesen új az előadásban a szerzőnek a székelységre vonatkozó felfogása. HÓMAN ez előadásban az első erdélyi székely megtelepedést a honfoglalást megelőző időre teszi, mondván: „Távol keleten, az erdélyi havasok alján, a Felsőmaros és Küküllő völgyein a honfoglalást megelőzőleg szállt meg a maroknyi székelység, legnagyobb valószínűség szerint a magyaroknak egy a bolgár-bessenyő támadásokor elszakadt kis töredéke“. Kíváncsian várjuk, hogy Hóman ezt a rendkívül fontos kijelentését bővebben is megokolja.

MELICH JÁNOS.

Három régi codexünk újabkori történetéhez. VOLF GYÖRGY, a régi magyar codexek nagyérdemű közzetevője, a Nyelvemléktár XIV. kötetének XLIII. lapján a *Czech-Codex* újabkori történetéről többek közt ezt írja: „mikor került az Akadémia tulajdonába, arról nincs adatunk. Valószínűleg 1854-ben történt. Az érsekújvári ferenczrendiek könyvtáraé volt ugyanis a *Czech- és Érsekújvári Codex*-en kívül a *Theurwerk-Codex* is; ennek első táblája belsején pedig ezt az adatot találjuk: Ezen ima-kéziratot (1531) az Érsekújvári sz. Ferencz-rendüek könyvtarából a Magyar Academiának felajánlja és általadja f. t. KOPPAN JENŐ, Provincialis, 1854. PIRY CZIRJÉK által. Úgy látszik tehát, hogy ugyanez alkalommal átadták az Érsekújvári Codexszel egyetemben a mienket is“ (t. i. *Czech-Codexet*).

A látszat csal. Volf Györgynek ugyanis nem volt tudomása arról, hogy REGULY ANTAL már az Akadémia 1851. január 20-án tartott összes ülésen bejelentette: „hogy e' napokban Pozsonyban egy napot töltvén, szerencsés volt az elnök úr ó excja' megbizásából a' Mária-tartománybeli ferencziek' főnökétől kieszközölni, hogy a' tisztelt provincialis úr az érsekújvári klastromi könyvtár' három magyar codexét az academiának hazafiúlag felajánlja. Kettőt ezek közül (így folytatja a jegyzőkönyv) a titoknok azonnal be is mutatt, t. i. 1., a' Kinizsiné-féle imakönyvet 1513-ból; 2., egy vegyes egyházi tartalmu folio-codexet 1530—1-ből, mellyet a' titoknok szóval bővebben megismertetett. A harmadik codex, t. i. egy 1531-iki apáczaí imakönyv legközelebb fog megküldetni. — Az ülés, teljes becse szerint méltányolván a' tisztelt rendfőnök, P. GOLESSÉNYI PANTALEO' hazafiúi indulatát, kérte az elnököt, hogy a' becces ajándékok' megköszönése mellett,* az academia' valamennyi kiadásából (a' mennyiben még vannak példányaink) egyet egyet viszont kedveskedésül küldetne meg. Mind a' három codex belső tábláján feljegyzendő az ajándékozó szerzet' hazafi tette; a' foliocodex pedig ezentúl „Ersekújvári codex“ néven levén őrizendő.“

Világosan kitűnik ebből, hogy mind a három codexet, az érsekújvári ferenczrendiek részéről, Golessényi Pantaleo provincialialis ajándékozta az Akademiának** s hogy a *CzechC.* és az *ErsC.* 1851-ben már az Akadémia birtokában volt; a *ThewrC.*-et pedig Goles-

* Az elnök (gróf Teleki József) köszönőlevelét Golessényi Pantaleo-hoz Toldy közölte „Hazafiúi tett és hála“ czim alatt az Új Magyar Múzeum I. kötetének 404. lapján.

** A Magyar Akadémiai Értesítő 1851. évf. Foglalatjában (t. i. Tartalomjegyzékében) is a január 20-iki összes ülés tárgyai közt is ez olvasható: „P. Golessényi három codexszel ajándékozta meg az academiát“.

sényi utóda, Koppan Jenő provinciális Piry Czirjék által küldötte meg az Akadémiának 1854-ben.

Végezetül hadd említsek meg két mulatságos tévedést is, mind a kettőt a Pallas nagy lexikonából. A 4-ik kötet 826. lapján egy ismert nevű historikusunk azt írja Czech Jánosról: „Ő fedezte fel Kinizsi Pálné becses magyar imakönyvét (ez igaz), melyet Érsekújvári kodex név alatt adott ki az Akadémia“ (ez nem igaz); egy másik munkatárs pedig a 14-ik kötet 18. lapján Piry Czirjéről meséli, hogy: „Ő találta meg az Érsekújvári kodexet, melyet nevééről egy ideig Piry-kodexnek is neveztek“. (Ebből egy szó sem igaz!) Sz. K.

Gajdesz. A MNY. XV. 161. lapján F. R. a *gajdesz* szót *goj* + *death* = „keresztényhalál“ *feltételezett* zsidó-angol szóval magyarázza. E magyarázat — meggyőződésem szerint — helytelen még akkor is, ha F. R. Oroszországban így hallotta.

A *gajdesz* aligha lesz más, mint a görög *Αἰδης* = „alvilág“, illetve a kereszténységben „pokol“; az út pedig, a melyen a sok borzalmat keltő szó a görög mythológiából Szovjet-Oroszországba került, valószínűleg a keleti egyház szertartáskönyvein keresztül vezet. A czirill-abc-nek tudvalevőleg nincs jele az oroszban — s egy csomó szláv nyelvben — amúgy is hiányzó *h* hangra s ezért a *h* betűs idegen szavakat *r*-vel írja át, a mit a meghonosodott kölcsönzavakban mindenki, de még az átírt neveknel is csaknem mindenki *g*-vel is ejt. Pl. *guszar* ∞ *huszár*, *gajduk* ∞ *hajdu* (Heiduck). Magam hallottam Oroszországban művelt embereket, a kik *Gaaga*-t, *Gelmagoltz*-ot, *Logengrin*-t mondtak *Hága*, *Helmholtz*, *Lohengrin* helyett.

Bár nem vagyok szlávista, azt hiszem, semmi nyelvészeti akadály nincs a *gajdesz* *Αἰδης*-szel való azonosításának, a mely ilyenformán nem annyira a ghetéből, mint inkább a görög keleti templomból került a bolysevik szótár kincsei közé.* DÁVID ANTAL.

SZÓ- ÉS SZÓLÁSMAGYARÁZATOK.

Nincstelenség és nincstelenség. A proletárdiktatura (csócselékuralom? vö. Új Nemzedék) korában igen gyakran használt szók voltak. Azóta is találkozni velük néha (pl. a Budapesti Hírlap 1919. nov. 29-i számában is) a „*vagyontalan*“ és „*vagyontalanság*“ kifejezésére. E szókat talán a *dicstelen* és *dicstelenség* mintájára találta ki valamelyik „fajtalan“ magyar s nem vette észre, hogy két tagadás — s így állítás van bennük. Mert ha „*vagyontalan*“ = a kinek nincs vagyona, akkor *nincstelen* mit jelent? Úgy-e, a kinek van! Ki kell dobni azért ezt az élettelen, betolakodó szót s írjunk helyette *vagyontalant*; a *nincstelenség* helyett pedig *nincsenséget*, mint a hogyan Székelyföldön használják. *Nagy baj a nincsenség* — mondják pl. Háromszéken.

Önöttei (vö. MNY. 15:138). A Halotti Beszédnek ez érdekes alakját „*önötteimért*“ továbbragozott formában (= „enyémiért“ jelentésben) SZABÓ ISTVÁN nógrádmegyei, karancsvidéki plébános is használja Iliász fordításában (XXII. é., 272. sor), mint a *feleim* alakot is (uo. lejjebb); s ezek eltanult régiségek lehetnek nála is éppen a

* Közöljük e magyarázatot is több értékes megfigyelése miatt, noha meggyőződésünk, hogy a görög-keleti egyház szertartás-könyveinek, a melyekben a pokolnak különben is *adb* (= egyh. gör. *αἰδης*) a neve, a *gajdesz*-hez semmi közvetlen köze nincs.